

Taaldokter met gevoel voor GeenStijl

“Je kunt niet een beetje schrijven, zoals je ook niet een beetje zwanger kan zijn.” Het is een typische uitspraak van Jan Renkema. Na dertig jaar trouwe dienst zet de hoogleraar Tekstkwiteit, stiekem een van de grootste bestsellerauteurs van Nederland, een punt achter zijn carrière.

“Leuk is dat, interviewen!” roept Renkema enthousiast. “Vroeger heb ik het ook gedaan.” Hij staat op, loopt naar de kast en komt terug met het boek *Onder woorden: gesprekken over stilte*. Nadat hij weer zit bladert Renkema door de pagina’s. “Voor dit boek heb ik allerlei mensen geïnterviewd over stilte. Zo ervaart een gevangene stilte heel anders dan bijvoorbeeld een sporter. Reuze interessant was dat.” Hij slaat het boek dicht, wrijft met duim en wijsvinger peinzend over zijn kin. “Ja, wie weet kan ik het interviewen weer oppakken,” zegt Renkema terwijl hij in de verte staart. “Binnenkort heb ik weer vrije tijd.”

Jan Renkema gaat met pensioen. Eind van dit jaar verlaat hij Tilburg University, waar hij sinds 1981 actief is en in 1999 hoogleraar Tekstkwiteit werd. *Weg van taal* heet het afscheidscollege dat Renkema op 29 november voor een ongetwijfeld volle zaal zal geven. Als docent is hij beroemd en berucht tegelijkertijd. Vriendelijk en zachtaardig maar streng in de beoordeling. “Want je zit hier wel op een universiteit hè, niet op een gezelligheidsvereniging.”

Bekendheid verwierf Renkema met de *Schrijfwijzer*, een boek over de werking van de Nederlandse taal, boordevol adviezen. Inzichtig, omvangrijk en vooral erg leuk

Jan Renkema (1948) is hoogleraar Tekstkwiteit aan Tilburg University, waar hij in 1981 voor het eerst aan de slag ging. Renkema studeerde Algemene Taalwetenschap aan de Vrije Universiteit. Van zijn *Schrijfwijzer* zijn bijna een half miljoen exemplaren verkocht. Het studieboek *Tekst en*

geschreven. De eerste editie verscheen in 1979 en werd meteen een hit. In een klap was Renkema de belangrijkste taaldokter van Nederland. Zwakke plekken en rare taalaandoeningen zijn in de *Schrijfwijzer* razendsnel te vinden. Renkema schrijft er ook meteen een medicijn voor uit. Inmiddels is de *Schrijfwijzer* al aan zijn vijfde editie toe en zijn er bijna een half miljoen exemplaren van verschenen. De Wereld Draait Door heeft Renkema er niet mee gehaald, maar stiekem is hij een bestselleracteur die maar weinig concurrentie kent.

Niet dat Renkema daar rouwig om is. Hij hoeft niet per se met zijn hoofd op televisie. Uitnodigingen voor het Nationaal Dictee heeft hij altijd afgeslagen. “Ik geef mezelf een goede kans dat ik in de prijzen zou vallen. Alleen erger ik me zo aan die overdreven aandacht voor spelling. Alsof alle concentratie uitgaat naar een klein draadje aan een verder prachtige blouse. Ik heb ooit een man gekend die het getal pi tot een paar duizend cijfers achter de komma kon opsommen. Dat is natuurlijk prachtig, maar ook een beetje irrelevant. Je kunt nog steeds slecht zijn in wiskunde. Hetzelfde geldt voor taal. Goed spellen betekent alleen maar dat je de regels kent, het zegt niks over je taalgevoel.”

Regels, daar is Renkema heel precies in, maar

uitleg, ook van zijn hand, is onder meer vertaald in het Engels, Spaans en Chinees. Renkema is voorzitter van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek. Op vrijdag 29 november geeft Renkema zijn afscheidscollege in de aula van het Cobbenhagengebouw. Aanvang: 16.15 uur. Iedereen is welkom.

bij hem gaat het leven altijd voor de leer. Al tientallen jaren woont hij in de Gemeenschap De Hooge Berkt in Bergeijk. Een gemeenschap op christelijke basis, maar buiten de kerkelijke structuur om, volgens gezamenlijke aloude idealen. "Bijna iedereen die ik ken heeft geleden onder de kerkelijke instituties," zegt Renkema. "Bovendien vind ik dat je het geloof moet leven. Dat doe je niet alleen op zondag."

Terugkijkend op zijn carrière bij Tilburg University overheerst bij Renkema vooral een gevoel van dankbaarheid. "Ik heb de gelukkige positie gehad dat ik niet veel in de organisatie hoefde te doen." Tien jaar geleden kwam de decaan van Humanities naar Renkema. "Jan," zei hij, "ik heb je opgegeven voor een cursus academisch leiderschap." O nee, dacht Renkema, maar hij stemde in. "Het was zo'n dure cursus ergens op de hei," vertelt hij, "met een hoop bombarie, en ik dacht: wat doe ik hier?" Op het einde zei de cursusleider: 'Jan Renkema, die kan het wel, maar die wil het gewoon niet.' En dat was eigenlijk wel waar. Ik denk niet dat het door luiheid komt. Ik houd gewoon minder van management, ben ook vaak veel te ongeduldig." Het viel zijn collega's ook op. Stilzwijgend tolereerden ze zijn afwezigheid bij vergaderingen en bestuurlijke aangelegenheden. Als dank ging Renkema meer lesgeven. "Ik functioneer het beste als je me vrij laat. Dat hebben ze hier gedaan en daardoor heb ik altijd met plezier gewerkt."

Wat ga je het meeste missen?

"Het klinkt misschien gek, maar de ogen van de studenten. Daar zit nog een gezonde veroveringsdrang in. Zo van: 'De wereld is voor ons, waar is mijn plek?' Dat vind ik prachtig om te zien. De meeste mensen raken die overtuiging en dat enthousiasme later kwijt."

Zijn er ook dingen die je niet zult missen?

"Tentamens nakijken. Dat kan ik ook niet goed. Objectief nakijken vind ik hondsmoeilijk. Soms krijg je antwoorden bij een tentamen die alleen maar uit onzin bestaan. Dat je denkt: hier staat helemaal niks. Maar om daarnaar te handelen, dat gaat me niet makkelijk af.

Hoewel ik uiteindelijk wel streng ben hoor. Maar leuk is anders."

U werk al meer dan dertig jaar als taalwetenschapper. Waar komt die passie voor taal vandaan?

"Ik weet het niet. Al vroeg wilde ik weten waar de woorden vandaan kwamen. Ik kom uit een economegezin, dus het ligt niet voor de hand. Mijn moeder die mij gedichten voordroeg? Misschien is het wel andersom, een passie overkomt je. Die klampt je aan en laat je niet meer los. Daar heb je zelf niets over te zeggen. Wel heb ik taal altijd een groot wonder gevonden. Dat je door het uitstoten van een paar klanken iets teweeg kan brengen, daar kan ik me nog steeds over verbazen. Het mooie aan taal is trouwens ook het verschil tussen betekenis en bedoeling, en vooral ook de onbedoelde effecten."

Zoals?

"Laatst zat ik in de trein en werd er omgeroepen: "We hebben drie minuten vertraging omdat er een invalide in de trein moest." Wat krijgen we nou, dacht ik toen? Dit is niet informeren, dit is over-informeren. De conducteur zal het ongetwijfeld niet zo hebben bedoeld, maar doordat hij teveel informatie gaf werd zijn boodschap discriminerend. Want het leek net alsof hij de invalide beschuldigde. Dat is een goed voorbeeld van hoe wonderlijk taal kan zijn. Je kunt A zeggen, maar de luisteraar kan B begrijpen."

Zijn wij de taal eigenlijk wel de baas?

"Nee, wij maken onderdeel uit van de taal. Ik hoop daar in mijn afscheidscollege ook iets over te zeggen, naar aanleiding van de eeuwige discussie over 'Hun hebben' of de felle kritiek op het koningslied, 'de dag die je wist dat zou komen'. Ik denk dat veel mensen taal te 'bureaucratisch' benaderen als regelsysteem met overschrijdingen die je als fout moet aanmerken. Taalgebruikers zijn meer als mieren in een mierenhoop. Let wel, ik heb het over taal, en niet over spelling. Dat is een betrekkelijk arbitrair afsprakensysteem dat in de Lage Landen door de overheid wordt

bepaald. En vraag mij niet of dat goed is geregeld.”

Gaat ons begrip van taal achteruit? U heeft weleens geklaagd dat studenten steeds slechter schrijven.

“Tja, de mailtjes die je soms krijgt, of het onbegrijpelijke tentamenproza. Ach, een paar colleges extra, of een paar uurtjes in het Scriptorium hier kunnen al wonderen verrichten. Studenten, maar ook wetenschappers en ambtenaren hebben vaak alleen aandacht voor de productie van tekst. Ze zien niet dat communicatie betekent dat je tekst ook moet aankomen. Schrijven is meer dan alleen jezelf uitdrukken. Het vereist diepe aandacht. Concentratie. Je kunt niet een beetje schrijven, zoals je ook niet een beetje zwanger kan zijn. Als ik vroeger thuis schreef moest er wel een kind van de trap vallen, wilde ik uit mijn kamer komen. Zo erg was ik dan verdiept.”

Hoe komt dat? Er is misschien wel meer schriftelijke communicatie dan ooit. Denk aan e-mail, Twitter, Facebook...

“Klopt. Maar op Facebook en Twitter gebruiken mensen niet echt schriftelijke taal.

Het is een soort mengvorm. Je kunt emoticons gebruiken, krijgt snel reacties, wordt aangemoedigd om je direct te uiten. Het zijn meer nagebootste gesprekken. Je typt wel, maar je schrijft niet. Het is heel iets anders dan wanneer je een lange tekst schrijft of een brief. Dan orden je je gedachten anders.”

Leest u weleens GeenStijl? Zij gebruiken ook een vorm van schrijftaal die dicht tegen spreektaal aanligt. Is dat taalverloedering of taalvernieuwing volgens u?

“Taalvernieuwing. Of ik het altijd stijlvol vind, dat is iets anders. Ik weet niet eens of dat wel bestaat, taalverloedering. Taal verandert, taal is kneedbaar. Maar of het ook slecht kan gaan met een taal? Ik betwijfel het. Ja, als wij ons er niet meer in willen of kunnen uitdrukken, dan verloedert een taal vanzelf, net zoals een leegstaand huis. Ach, het zijn meestal zuurpruimen, de mensen die klagen over taalverloedering. Ik spreek liever met mensen die plezier hebben in taal.